Etthundraelvte årgången

Torsdagen den 31 december 1942

Världshistoriens största judepogrom

Av Hugo Valentin

I.

Den 17 dec. 1942 uppläste Eden i underhuset en av Storbritanniens, Förenta Staternas, Tjeckoslovakiens, Hollands, Belgiens, Luxemburgs, Norges, Greklands, Polens, Jugoslaviens och Nordirlands regeringar samt av det franska nationalutskottet undertecknad deklaration, vari dessa förklarade, att det var dem bekant, att de tyska myndigheterna nu hölle på att förverkliga planer på att utrota det judiska folket i Europa. "Från alla ockuperade länder transporteras judar under fasansfulla förhållanden till Östeuropa och Polen. Alla judar med undantag för några särskilt specialiserade arbetare, som behövas för krigsindustrien, föras systematiskt bort från de ghetton, som de tyska inkräktarna upprättat. Man hör aldrig mer talas om dem som bli bortförda. De arbetsföra sändas till arbetsläger, där de måste arbeta till dess döden följer, och de svagare dö av köld eller hunger eller utsättas för avsiktliga massakrer vid massexekutioner". Edens deklaration föranledde en kort debatt. Efter dess slut reste sig underhuset och ägnade genom en minutslång tystnad de judiska offren sin hyllning.

Den engelska regeringen besitter givetvis goda informationer om vad som skett och sker med judarna i de av tyskarna besatta östeuropeiska områdena, men en detaljerad kunskap om vad som tilldrager sig bakom den järnridå, som skiljer dessa från det övriga Europa, äger den naturligtvis icke. Uppgifterna i den även för allmänheten tillgängliga litteraturen om de ohyggligheter som sägas försiggå i "Europas skräckkammare", äro givetvis svåra att kontrollera. Det gäller inte minst skildringarna av de fasor, under vilka massavrättningarna av judar sägas försiggå. Däremot kan det icke betvivlas, att sådana massmord sedan en lång tid tillbaka verkligen försiggå systematiskt och i stor skala, och att varje ord i ovannämnda försiktigt hållna deklaration är med sanningen överensstämmande.

Motsatsen vore i själva verket förvånande i betraktande av Hitlers egna utlåtelser och utfästelser. Han har nämligen gång på gång alltifrån sitt stora tal vid krigsutbrottet ej blott utpekat judarna som krigets upphovsmän utan även förkunnat sin avsikt att utrota dem, åtminstone i Europa. I sitt stora tal i Berlins sportpalats den 30 januari 1942 uttryckte han saken på följande sätt: "Vi äro därvid på det klara med, att kriget endast kan sluta med att antingen de ariska folken utrotas eller att judendomen försvinner ur Europa. Jag yttrade redan den 1 september 1939 i den tyska riksdagen — och jag aktar mig för förhastade profetior — att detta krig icke kommer att sluta så, som judarna föreställa sig, nämligen med att de europeiskt-ariska folken komma att utrotas, utan att resultatet av detta krig kommer att bli judendomens förintande. För första gången komma icke andra folk att förblöda, utan för första gången kommer den gamla äktjudiska lagen att tillämpas: Öga för öga, tand för tand! ...... Och den stund skall komma, då den värste världsfienden genom alla tider åtminstone för ett årtusende framåt skall ha spelat ut sin roll".

De citerade orden ge icke blott en nödig relief åt Edens deklaration utan skänka också en djup inblick i nazismens väsen och i den nazistiska antisemitismens dogmatik, enligt vilken judarna utgöra en hemlig sammanslutning av nidingar, som genom att hetsa de "ariska" folken mot varandra hoppas kunna ödelägga dessa för att sedan kunna grunda ett judiskt världsherravälde. Kriget är icke framkallat av nazisternas krav och övergrepp utan är helt och hållet judarnas verk! Samma föreställningssätt ligger bakom Goebbels varning till medlidsamma tyskar att icke låta sig förledas av en 80-årig svältande judinna, som står på gatan och vädjar till folks ädelmod. "Kom ihåg", yttrade han, "att denna svältande judinna är edra söners mörderska." I överensstämmelse med denna åskådning är det, som Hitler nu förklarat sig skola utrota de miljoner judar, som äro i hans eller hans vasallers våld. Den nazistiska antisemitismen skiljer sig nämligen framförallt därigenom från andra slags judefientliga ideologier, att den judiska "rasen" betraktas som det ondas inkarnation och att kampen mot denna framstår som ett livsåskådningselement.

Det skulle föra för långt att här ingå på denna åskådnings genesis. Vare nog sagt, att en av dess viktigaste s. a. s. ideologiska grundvalar är de s. k. Zions vises protokoll, som sedan de gjort sin tjänst i den ryska antisemitismens tjänst med lysande framgång lanserades i Tyskland av Alfred Rosenberg. Hitler yttrar i Mein Kampf om dem, att de "med nästan fasaväckande säkerhet blotta det judiska folkets väsen och verksamhet och klarlägga det inre sammanhanget ävensom de yttersta slutmålen", m. a. o. den hemliga judiska världsorganisationens hela jordklotet omspännande makt, diaboliska ränker och infernaliska planer på den ickejudiska mänsklighetens underkuvande. Att protokollen avslöjats som ett falsarium, har ej nämnvärt minskat deras auktoritativa kraft. Ty frågan om deras äkthet eller falskhet förklaras av nazisterna vara betydelselöst, då de i alla fall på ett riktigt sätt skildra judarna och deras strävanden — ett cirkelbevis av stort symtomatiskt intresse: där en gång viljan till hat väckts, accepteras gärna de barockaste amsagor och de befängdaste slutsatser, blott de ge näring åt hatet. "Tänk om Dreyfus vore oskyldig", sade någon till en fransk dam. "Det vore bra", blev svaret, "ty då hade han lidit så mycket mer".

Just därför, att den nazistiska antisemitismen betraktar eller låtsas betrakta juden som det ondas inkarnation — en modern djävulstro — kan den ej nöja sig med de jämförelsevis moderata medel, som de icke-nazistiska antisemiterna rekommenderat till det judiska inflytandets bekämpande. Att den särskilt av Rosenberg sedan länge omhuldade tanken på judarnas sammanförande till ett slags straffångekoloni på förslagsvis Madagaskar nu ersatts med planen på deras fysiska utrotande, beror troligen på omöjligheten att under nuvarande förhållanden realisera den och på den tyska regeringens ovillighet att i nuvarande läge till dem avstå kläder och livsförnödenheter. Som varje jude enligt den nazistiska dogmatiken är att betrakta som moraliskt mindervärdig och som en mänsklighetens fiende, är det naturligt, att också sådana judar, som åtnjutit det högsta anseende som privatpersoner och offentliga män — t. ex. vördade filantroper eller med höga utmärkelser dekorerade frontkämpar från förra världskriget — nu behandlas som skadedjur, berövas sin egendom, slitas från maka och barn, vanäras och deporteras.

Utan tvivel har antisemitismen varit en viktig orsak till nazismens seger i Tyskland. I det maniakaliska judehatets tecken gingo Hitlers skaror fram under hakkorsfanorna och störtade Weimarrepubliken, "judeerepubliken". Bland de av propagandan påverkade trodde verkligen många att riket behärskades av diaboliska judar och att nazismens kamp var en ädel frihetskamp mot dem. Enligt det primitiva grupphatets lagar måste ju den skyldige vara någon, som ej tillhör den egna gruppen, och nu liksom under svunna tider av massångest, exempelvis då digerdöden rasade, var det ej svårt att på traditionellt maner rikta "folkvreden" mot de skyddslösa judarna. Andra sågo i de nazistiska ledarnas antisemitism företrädesvis ett medgivande åt de exciterade massornas enfald och hysteri, således ett demagogiskt tric. Det var också efter nazismens seger en både i och utanför Tyskland vida spridd uppfattning att Hitler, sedan han besegrat sina motståndare, skulle nöja sig med att beröva judarna det mesta av deras egendom och att utstöta dem ur den tyska folkgemenskapen. I alla händelser trodde man inte att han skulle gå längre än till realiserandet av partiets program, ej heller väntade man, att det i den officiella programkommentaren proklamerade kriget mot "världsfienden", d. ä. det jorden överskuggande storkapitalet "och dess bärare juden", skulle leda till världshistoriens största pogrom.

Hermann Rauschning, som tillhörde de talrika nazistiska medlöparna, vilka ogillade antisemitismen, särskilt i dess nazistiska form, har i sin Nihilismens revolution pekat på en enligt hans åsikt avgörande inrikespolitisk orsak till denna utveckling. Antisemitismen, menar han, skulle ej blott tjäna som medel att locka bort arbetarna från deras fredliga fackföreningssocialism till en aggressiv nationalism. Den skulle också — och det är hans huvudsynpunkt — frigöra massans brutala förstörelseinstinkter men ej för att avlänka dem mot ett försvarslöst befolkningsskikt i avsikt att på så vis skydda de andra befolkningsgrupperna, utan för att hålla den i permanent revolutionär jäsning. Långt ifrån att verka som åskledare, således som ett medel till den gamla ordningens skydd, ha judeförföljelserna kommit massans lystnad att stegras och därigenom verkat som en direkt förskola till nya revolutionära omstörtningar, vilket också en del av de nazistiska ledarna åsyftat. Icke judarna utan judeförföljelserna verka enligt Rauschning som upplösningsferment i Europa. Då en del av Tysklands befolkning, den judiska, plötsligt utstöttes ur rättssamhället, utplundrades, fördrevs, vanärades, mördades, omstörtades de hävdvunna rättsbegreppen och de djupt rotade föreställningarna om personlighetens värde, frihet och trygghet på ett för framtiden ödesdigert sätt. Vad som i dag händer judarna, menar han, kan i morgon drabba en annan befolkningsgrupp. I dag mig, i morgon dig.

Men ej mindre viktig är den nazistiska antisemitismens utrikespolitiska aspekt. Efter nazismens seger bildades under tysk ledning en stor antisemitisk international, till vars disposition väldiga summor ställdes. Den kom att utgöra en viktig del av den nazistiska propaganda, som åsyftade att stärka det tyska inflytandet i världen genom att formera utlandstyskarna till ett slags kamporganisationer och massprida nazistisk agitationslitteratur i jordens alla länder. Genom att väcka det slumrande judehatet hos nationerna, hoppades man kunna vinna dem eller åtminstone vissa inflytelserika grupper i varje land för hitlerismen. Jag lånar följande ord från Elwin Jones, som i sin 1939 utgivna "The attack from within" givit en intressant skildring av den nazistiska utlandspropagandans metoder: "Antisemitismen är ej endast en sönderbrytande makt. Den ingår som ett led i den psykiska preparationen för fascismens (nazismens) utbredning. Den vänjer dem, som äro mottagliga därför, att gilla förföljelse och brutalitet och väcker hos dem en sorts prefascistisk (prenazistisk) mentalitet. Sedan väl demoralisationen börjat sitt verk, blir sista steget, d. v. s. omvändelsen till fascismen (nazismen), jämförelsevis lätt".

Den antisemitiska världspropagandan, vars organisation och verksamhet vore värda en särskild artikel, kulminerade under åren före krigsutbrottet, men förorsakade också motåtgärder i en del länder, där den betraktades som ett medel i den tyska världserövringens tjänst och som ett av femte kolonnens förnämsta vapen. Överallt, där starkt politiskt och socialt missnöje rådde och massorna undermedvetet längtade efter ett hatobjekt, satte den nazistiska antisemitpropagandan in. Landet förklarades vara behärskat av judar, från vilka tyskarna nu ville befria det. Efter krigsutbrottet 1939 koncentrerade sig betecknande nog den antisemitiska världspropagandan på Nord- och Sydamerika. I mars 1941 försiggick i Frankfurt am Main det högtidliga öppnandet av Institut zur Erforschung der Judenfrage, där representanter för antisemiter i olika länder sammanträffade till rådslag. Rosenberg utvecklade nödvändigheten av att Europa befriades från allt vad judar hette, men ej blott Europa utan även den transmarina världen, "emedan den judiska makten på andra sidan Atlanten icke kommer att vara beredd att böja sig för den gamla kontinentens ordningssträvanden". Det var alltså en världskamp, som proklamerades, och det är betecknande, att Institutets tidskrift bär dennas namn, Der Weltkampf.

Om syftet med denna kamp, som påstås rikta sig emot den judiska "världsfienden" och föregivna judiska världserövrarplaner, råder ingen tvekan bland nazismens motståndare. Rauschning, som tillhört nazisternas inre cirklar och vet vad han talar om, berättar i Nihilismens revolution — icke i Samtal med Hitler — att Führern låtit undfalla sig följande betecknande ord till honom: "Ni skall få se, hur liten tid vi kommer att behöva för att kasta världens idéer och synpunkter över ända blott genom att angripa judarna... Om judarna förintades, måste man uppfinna dem".

Orsaken till att man i utlandet så sent ingrep i den från Tyskland ledda antisemitiska propagandan, var helt visst den, att anklagelserna mot judarna förefällo för absurda att kunna spela någon roll utom för några få av masshysteri gripna kretsar. Man visste att judarnas makt var så liten, att vilken statsman som helst ostraffat kunde förgripa sig på dem, och att det säkert icke fanns en enda jude som drömde om något judiskt världsherravälde. Att judarna skulle vara annorlunda beskaffade än den övriga delen av mänskligheten stred mot förnuft och erfarenhet. "Vilka äro de judar, som påstås vara redo till varje förbrytelse, som vilja undertrycka och förinta oss andra?" frågade hösten 1934 den schweiziske skriftställaren C. A. Loosli vid rättegången i Bern om "Zions vises protokoll". Han fortsatte: "Det är alla, som vi suttit tillsammans med på skolbänken, som vi exercerat med, som vi levt och verkat med. Äro de verkligen våra förrädare, våra mördare, våra ärkefiender och våra kommande förgörare, de ruskigaste förbrytare, som endast en människa med uppjagad fantasi kan föreställa sig i sina vildaste feberdrömmar?"

Under sådana förhållanden är det icke att undra på att man mångenstädes var och är benägen att instämma med Rauschning, som framställer de nazistiska ledarna som medvetna om att de antisemitiska vanföreställningar, som den tyska propagandan kolporterar ut och vilka numera ingå i den tyska ungdomens uppfostran, är "komplett nonsens" fastän lämpliga ur taktiska synpunkter. Mycket synes emellertid tyda på att åtminstone vissa av ledarna, däribland Hitler, verkligen tro därpå. De från Evian-kommittén utskickade engelsmännen och amerikanarna, som 1939 reste till Berlin för att söka åstadkomma en överenskommelse med tyska regeringen om en ordnad judisk utvandring från Tyskland, ha berättat, att sedan man lyckats träffa ett preliminärt avtal därom, de tyska förhandlarna uppmanade dem att meddela dettas innehåll till — "den judiska världsregeringen"! De anglosachsiska deltagarna hade det bestämda intrycket att det icke rörde sig om ett burschikost skämt, utan att tyskarna menade allvar. Ett i sanning skrämmande bidrag till vår tidsålders karakteristik och till hatets psykopatologi.

Så kom det sig, att Hitlers antijudiska politik, tvärt emot vad man från början antagit, skärptes allt mer. Först utstöttes judarna ur Tysklands kulturliv, sedan ur dess näringsliv. Först berövades de blott en del av sin egendom, sedan praktiskt taget allt. Först inskränkte man sig till att diskriminera dem på olika sätt, men de skyddades, åtminstone principiellt, mot fysiskt övervåld. Men den 9 och 10 november 1938 pogromerades i stort sett hela den tyska judenheten, och den 19 september 1941 brännmärktes den med den s. k. judestjärnan. Och ungefär samtidigt med Hitlers löfte att utrota den europeiska judenheten förvägrades alla judar utresetillstånd, även de, som erhållit inresetillstånd till annat land. Samtidigt med denna utveckling utsträckte Hitler sitt välde över praktiskt ta-

Forts. på sid. sjutton.

Nya diktböcker

Av B. B—m

BENGT E. NYSTRÖM: Jord och himmel. Svenska Kyrkans Diakonistyrelses förlag. Kr. 3.75.

HELMER V. NYBERG: Under nyet. Norstedts. Kr. 4.50.

RAGNAR EKLUND: De ringes väg. Bonniers. Kr. 3.25.

ROLF MOBERG: I förvårens frost. Bonniers. Kr. 2.75.

BIRGER EDMAR: Cantilena. Wahlström & Widstrand. Kr. 3.75.

Det är för närvarande rätt sällan en nyutkommen diktsamling inte innehåller ett avsnitt som är ägnat åt tidsläget. Det finns i Bengt E. Nyströms Jord och himmel en dikt med eko från vinterkriget i Finland. Men för övrigt lever han i sin egen värld, som nu kanske mer än någonsin är en minnenas värld. Han är ett stycke av en egocentriker — han tycker om att visa sin egen luttrade och manligt fasta profil för läsaren. Plikt och pietet äro två väsentliga ord som betytt mycket i hans diktning. En säker förankring i gammal bondejord och likaså en säker förankring i det hinsides har tillhört hans karakteristiska drag. Så till vida är titeln Jord och himmel nästan mera betecknande för hans poesi överhuvudtaget än för denna sista samling. Den saknar de idealiserande bondeskildringar och de religiösa ståndpunktstaganden som man tidigare brukat träffa hos honom. Han gör ett undantag i sitt Brev till en konfirmand, där han med mild humor talar om sina egna funderingar i unga år.

»Jag undrade ofta om Gud visste om
och tänkte om kvällarna på,
att det var efter nådens ordning
han själv var tvungen att gå.»

Samhörigheten med jorden, som han aldrig släppt under den långa arbetsdagen inne i storstaden, har kanske varit Bengt E. Nyströms värdefullaste och mest givande tillgång som diktare. Den är det ännu i dag. Han kan känna sig trött och sliten, men hans röst får en ny värme när han talar om sin barndoms vårar, med hästhovsört och blåsippor. »Det var ljuvligt att leva då.» Men egentligen älskar han opartiskt alla sin hembygds årstider.

»Du vet att vi utav denna slätt
är sträva och tunga män.
För oss är ingenting enkelt och lätt,
men vår mark, o, vi älskar den.
I sovande vinter, i vårars blom,
i sommar och skörd och höst,
vår tunga kärlek, vår läkedom,
vårt fattiga hjärtas tröst.»

Bengt E. Nyström lägger ner en uppenbar omsorg på allt han skriver och hans välde över formen är detsamma i dessa dikter som i hans tidigare. —

Helmer V. Nybergs diktsamling, Jordrök, frapperade genom sin säkerhet. Särskilt hans tidsdikter hade en besk lakonism, vars tonfall fäste sig i minnet. Han hade dessutom många flotta och allt annat än fåordiga dikter, i vilka han mer eller mindre oavsiktligt visade läroårens påverkningar. I den senaste samlingen, Under nyet, träffar man ungefär samma uppdelning i två kategorier: korthuggna tidsdikter och mjukt flytande poesi och mera behagliga ting. Men förebilderna ha bleknat bort. Man kan som ett exempel på de av nuets nöd inspirerade dikterna anföra Istid. Men man bör då också upplysa om att en så kärv form använder han relativt sällan.

» — — Överleva, överleva
skräckens år i en urbergsskreva
— vänta osynlig i dy och dimma
smältandets timma

— återuppstå och återtaga
— stolta strid och stolta saga:
Cellens strid mot jökelmassivet
— sagan om Livet!»

Det är utmärkande för Nybergs dikter med denna motivkrets att han gärna riktar blicken mot framtiden. När mörkret viker tillbaka, hur skall morgonen se ut, frågar han i en ganska verkningsfull dikt och redan på nästa sida spörjer han, om det är mot fimbulnatten vi gå. Diktcykeln om Timur Lenk är förklädd nutidshistoria. Den har gott om skickligt anbragta parallellismer, men lever däremot sin egen fantasitillvaro litet för tunt.

»Mitt hjärta sitter på silvertoft
och ror över blåa vatten
till fågelöar och sagodoft
bland susande säv om natten.»

Där har man den andra sidan av Helmer V. Nybergs poesi, den som är språkligt välljud och lättflytande form och som gärna tar upp just naturintryck, till munter behandling eller tacksamt anammande. Det finns ofta något intagande eller åtminstone insmickrande i dessa dikter. En närbesläktad motivkrets erbjuder Hembygden, där det inte bara är naturen utan också kulturen som spelar en roll, särskilt allt det traditionsbundna som nu håller på att glömmas bort.

»Jag sörjer de djupa brunnarna,
som sinat för lekt och lärd,
de gamla viskande munnarna
ur alla de dödas värld.

Jag sörjer mörkret och slagorna,
den öppna spiselns rök
och alla de tusen sagorna
som levde i sotiga kök.»

Helmer V. Nyberg är en formell begåvning av ganska ovanliga mått. Men denna andra diktsamling är knappast starkare än den första. —

Om Ragnar Eklund är mycket ung, skall åtskilligt förlåtas honom, bl. a. tilltaget att skriva »tidsdikter» utan ett uns av det allvar som krävs för en sådan uppgift. Han ser t. ex. i en spöksyn ett följe av döda hästar, ett gott uppslag som han fördärvar genom slarv och nonchalans. Han skriver bl. a. något så otroligt vulgärt som dessa fyra rader:

»I täten tassar döden,
och efteråt går fan,
den lustige tragöden
och gubben hela dan.»

Sådant inbjuder just inte till fortsatt läsning. Men strävar man vidare, får man småningom belöning för sitt tålamod. I bokens sista tredjedel anslår Eklund nämligen en ton som han behärskar. Det är lite Anna Maria Lenngren och lite Frans G. Bengtsson och lite parodi på folkvisor, i olika doseringar. Men något är också Eklunds eget okynniga humör och personliga påhittighet. Efter det fruktansvärda första citatet är det en gärd av rättvisa att anföra dessa tre strofer ur dikten Åran.

»En riddersman i glans och ståt
så stolt man kunde begära
av en som rider i byx av plåt,
drog ut för att öka sin ära.
— — —
Han red till fjärran land och bjöd
dess folk sin tjänst som herre,
dess stormän ära i överflöd
och hjältedöd åt de smärre.

Men folket tänkte: en skadlig karl,
och dränkte riddarn i diket,
för ingen visste vad ära var,
så fjärran låg det riket.»

Så kvickt och ledigt skriver minsann inte vem som helst. Ragnar Eklund har alldeles säkert en talang att ta vara på. —

Man vågar knappast säga detsamma om en annan debutant, Rolf Moberg. Han är lågmält och hans tankelyrik saknar all charme. Men den saknar därför inte mening. På sitt stillsamma och ganska tråkiga vis opponerar han sig mot att människan skall söka någon religiös tröst i sina svårigheter — ett just nu inte alldeles populärt tema. I samlingens anmärkningsvärdaste dikt, Ja, tapper nog, hyllar han Kristus och Jungfru Maria. Men han anmäler samtidigt sitt ogillande av Gud fader.

»Hans namn är alltid den ärlige
tvungen att förbigå.»

Det är ett klart och respektabelt ställningstagande. Men det har inte lyckats Rolf Moberg att göra dikt av det. —

Birger Edmars Cantilena är en högst ovanlig diktsamling så till vida som den innehåller sex sånger avfattade på latinska språket. Latina sunt, non leguntur, säger anmälaren. Det största avsnittet i boken heter Det odödliga Hellas. Författaren reproducerar ett par dussin antika konstverk, statyer eller reliefer, och fogar till vart och ett av dem en dikt, på svenska. I fråga om avbildningarna måste man anmärka på att han meddelar Paionios' Nike i ett avskräckande rekonstruktionsförslag, jag vill minnas av en tysk professor. Annars kan man otvivelaktigt ha nöje av bilderna. Ibland kan man också ha nöje av verserna. En relief, föreställande Zeus och Hera, har inspirerat författaren till följande strofer:

»I konstens gryningstimma
Zeus fattar Heras hand
— symbol för alla tider
av äktenskapets band.

Om bandets helgd och höghet
på fromt arkaiskt vis
predikar genom sekler
en grekisk tempelfris.»

Zeus som symbol för den äktenskapliga troheten är inget dåligt skämt.